

**ПраТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

СИВОДЕД ІВАН СЕРГІЙОВИЧ

УДК 343.985

**РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ,
ЯКІ ВЧИНЕНІ В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність
(081 – Право)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор
САІНЧИН Олександр Сергійович,
Херсонський державний університет,
завідувач кафедрою галузевого права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук
ІГНАТЮК Олег Володимирович,
Київський апеляційний суд, слідчий-суддя;

кандидат юридичних наук
ПІНЯГА Руслан Орестович,
Національна поліція України,
Помічник Голови Національної поліції України.

Захист відбудеться «22» липня 2021 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.142.05 у ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» за адресою: 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у Міжнародному бібліотечно-інформаційному центрі ім. Ярослава Мудрого ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» за адресою: 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2.

Автореферат розіслано «21» червня 2021 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Ю. Тимошенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Для захисту територіальної цілісності, протидії незаконним озброєним терористичним і злочинним організаціям 13 квітня 2014 р. Президент України запровадив антитерористичну операцію (АТО), до якої було залучено особовий склад Збройних сил України під керівництвом Служби безпеки України.

При цьому військовослужбовці Збройних сил України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Управління військової контррозвідки Служби безпеки України та Служби безпеки України одночасно виконували завдання у сфері оборони держави і захисту території України від збройної гібридної агресії, організованої Російською Федерацією, а також забезпечували охорону стратегічних об'єктів; здійснювали патрулювання і проведення військових рейдів, обшуків приміщень, оглядів транспортних засобів і особистих оглядів громадян з метою виявлення злочинців (бойовиків), попереджали та розкривали злочини, що вчинялися проти військовослужбовців.

Антитерористичним центром при Службі безпеки України та Об'єднаним оперативним штабом Збройних сил України (ООС) проводились і проводяться бойові дії на лінії розмежування тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей України.

У вчиненні збройної агресії проти України беруть участь як члени терористичних та злочинних організацій, так і військовослужбовці РФ, які використовують сучасне озброєння: стрілецьку зброю, гранатомети і міни «ПМН-2», танки «Т-90А», самохідні артилерійські установки «Град», «Смерш», зенітні – ракетні комплекси «Бук», безпілотні літальні апарати «Граната-4», «zala 421-04 М» тощо.

Водночас суттєво збільшилася кількість злочинів проти військовослужбовців, передбачених ст. ст. 115, 116, 118, 119, 121, 414 КК України, серед яких найбільшу кількість становлять кримінальні правопорушення, пов'язані з умисними вбивствами військовослужбовців; посяганнями на життя військовослужбовців у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з виконанням ними військового обов'язку, охороною громадського порядку та державного кордону в період проведення бойових дій.

За даними Спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері Офісу Генерального прокурора, у період проведення бойових дій станом на 27 квітня 2021 р. загинуло понад 3 375 громадян України; вбито 3 027 військовослужбовців, серед яких 8 жінок (2014 р. – 1 416, 2015 р. – 799, 2016 р. – 245, 2017 р. – 224, 2018 р. – 125, 2019 р. – 126, 2020 р. – 55, 2021 р. – 35); осіб, які пропали безвісти – 87; страчених упродовж 2014–2021 рр. військовополонених українців, місцеперебування тіл яких на тимчасово окупованій території Донецької та Луганської областей невідоме – 134, з них ідентифіковано лише 13; за цей самий час було поранено 11 687 військовослужбовців (2014 р. – 3 752, 2015 р. – 3 402, 2016 р. – 1 340, 2017 р. – 1 354, 2018 р. – 830, 2019 р. – 567, 2020 р. – 380, 2021 р. – 54, кількість безповоротних утрат становить понад 1 046 осіб, серед яких самогубство – 455 випадків.

Кількість санітарних небойових втрат військовослужбовців унаслідок вчинення відносно них кримінальних правопорушень іншими військовослужбовцями, а також громадянами України становить 2 004 особи. Кількість небойових втрат військовослужбовців при несенні караульної служби, патрулюванні території, вчинених на побутовому підґрунті, внаслідок дій, пов'язаних з прихованням трупу, імітації смерті, отриманих нібито у ході бойових подій, маскування під самогубство – 1 046 осіб. При цьому, незважаючи на значну кількість убитих військовослужбовців упродовж 2014–2021 рр. (небойових втрат) на території Донецької та Луганської областей (1046), за вчинення цих злочинів засуджено лише 195 осіб, з них до покарання у вигляді позбавлення волі – 178 осіб.

Щодо бойових втрат, найбільше умисних убивств військовослужбовців вчинено в період 2014–2015 рр. унаслідок збройної агресії, збройного конфлікту, у місцях ведення бойових дій на території Донецької області: в містах Волноваха (22 травня 2014 р. – напад на блокпост, 17 військовослужбовців загинули, 32 зазнали поранень), Іловайськ (18–29 серпня 2014 р. – 366 військовослужбовців загинули, 429 зазнали поранень, 158 зникли безвісти, 128 опинилися в полоні), Дебальцево (21 січня – 18 лютого 2015 р. – 159 загиблих військовослужбовців, 118 полонених, 36 зниклих безвісти), Донецьк (15 січня 2015 р. – термінал Донецького аеропорту – 51 військовослужбовець загинув), Красний Лиман (19 червня 2014 р. – загинуло 16 військовослужбовців), в селі Широкине (вересень 2014 – квітень 2021 р. – загинуло щонайменше 58 військовослужбовців); у Луганській області: у м. Луганськ (14 червня 2014 р. під час заходу на посадку в аеропорт терористичними угрупованнями збито військово-транспортний літак ІЛ-76МД, унаслідок чого загинуло 40 військовослужбовців аеромобільних військ і 9 членів екіпажу), с. Зеленопілля Свердловського району (11 липня 2014 р. вперше з території Російської Федерації заподіяно вогневе ураження по одному з підрозділів Збройних сил України із застосуванням реактивних систем залпового вогню, унаслідок чого загинуло 24 та поранено 76 військовослужбовців) та ін., за цих обставин убито понад 740 (усього 3 027), поранено – щонайменше 537 (усього 11 687) військовослужбовців.

Під час досудового розслідування вказаної категорії умисних вбивств встановлено, що такі вбивства вчиняються під час обстрілів, а деякі ретельно плануються, а для їх виконання складаються плани, залучаються особи, які пройшли спеціальну підготовку, що робить його розслідування ще більш складним. Зокрема, за період з 1 квітня 2014 р. по 1 квітня 2021 р. на території України зареєстровано 29 505 кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збройною агресією РФ і вчинених в умовах збройного конфлікту (ст. ст. 109, 110, 110-2, 111–114, 114-1, 258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, 258-5, 260, 332-1, 436, 437, 438, 447), з яких найбільша кількість за фактами: вчинення терористичних актів – 13 947 (або майже 48 % від загальної кількості злочинів вказаної категорії); участі у непередбачених законом збройних формуваннях – 5 543 (19 %); участі у терористичних організаціях – 3 446 (12 %); посягання на територіальну цілісність і недоторканність України – 1 943 (6 %); державна зрада – 1 441 (5 %); порушення законів та звичаїв війни – 553 (майже 2 %). За результатами розслідування, станом на 30 квітня 2021 р. було притягнуто до кримінальної відповідальності 112 осіб, у тому числі 70 громадян РФ, серед яких

23 високопосадовці. Указаних осіб оголошено в розшук. За вироками українських судів 35 осіб уже засуджено, зокрема 13 громадян РФ, серед них 3 військовослужбовці ЗС РФ. Незважаючи на те, що кількість кримінальних проваджень зростає і становить 2 191 провадження, з них 455 фактів становлять самогубства.

Проведення слідчих дій здійснюється під обстрілами, супроводжується снайперською небезпекою, застосуванням мін тощо. Усе це створює значні труднощі для їхнього розслідування, що підтверджено результатами дослідження понад 2 208 кримінальних проваджень за фактами вбивств військовослужбовців, де досліджувалася криміналістична характеристика, мотиви, способи вчинення вбивств тощо.

Важливу роль у підвищенні ефективності розкриття умисних вбивств покликані відігравати наукові дослідження щодо розслідування окремих видів злочинів таких науковців: С. А. Афанасьєва, В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, В. В. Вапнярчук, Т. В. Варфоломєєва, Л. Г. Відонова, І. О. Возгіна, А. Ф. Волобуєва, В. К. Гавло, В. І. Галаган, І. Ф. Герасимова, В. Г. Гончаренка, Г. В. Густова, Л. Я. Драпкіна, В. Г. Дрозд, Ю. П. Дубягіна, А. В. Дулова, В. А. Журавля, Г. О. Зоріна, І. В. Ігнатюка, А. В. Іщенко, А. М. Кислого, Н. І. Клименко, І. І. Когутич, В. Я. Колдіна, О. Н. Колесниченко, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. К. Лисиченка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, Г. А. Матусовського, В. О. Образцова, Д. П. Рассейкіна, О. С. Саїнчина, М. В. Салтєвського, Ю. С. Сапожнікова, І. В. Сервецького, Л. М. Стрельбицької, М. П. Стрельбицького, В. В. Тищенко, Л. Д. Удалової, В. П. Ципковського, В. Ю. Шепітька, М. П. Яблокова та ін.

Окремі проблеми щодо розкриття та розслідування умисних вбивств у сучасних умовах досліджували такі науковці, як: О. М. Бандурка, В. Й. Борисенко, В. І. Бояров, В. І. Воронін, С. Ф. Здоровко, М. В. Костенко, О. В. Любчинський, В. В. Семиногов, В. Л. Сінчук, В. С. Суходубов, А. І. Кунтій, А. М. Чорний та ін.

Однак чимало запитань як теоретичного, так і практичного плану залишилися поза увагою дослідників. Бракує методичних та організаційно-тактичних рекомендацій щодо розслідування умисних вбивств військовослужбовців, наявні недоліки в організації розслідування, що й обумовило актуальність і значущість обраної теми та визначення завдань дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015, та Плану заходів щодо її реалізації (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р.); Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275. Дисертацію виконано як частину Загального плану науково-дослідної роботи ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» на 2015–2019 рр. «Теоретико-методологічні засади

становлення української державності і соціальна практика: політичні, юридичні, економічні та психологічні проблеми» (ДР № 0113U007698).

Тему дисертації затверджено Вченою радою ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» 28 жовтня 2015 р. (протокол № 9) та уточнено 26 вересня 2018 р. (протокол № 9).

Мета та завдання дослідження. *Мета* дисертації полягає у комплексній розробці теоретичних та організаційно-тактичних проблем розслідування умисних вбивств військовослужбовців під час проведення бойових дій, формуванні на цій основі концептуальних теоретичних положень методики розслідування цього виду умисних вбивств і особливостей тактики проведення окремих слідчих дій.

Для реалізації зазначеної мети необхідно виконати такі *завдання*:

- вивчити стан теоретичної і методичної розробки правової та криміналістичної характеристики проблеми розслідування умисних вбивств військовослужбовців під час проведення бойових дій як системного соціального об'єкта і предмета дослідження;

- дослідити та систематизувати теоретичні засади криміналістичної класифікації умисних вбивств військовослужбовців, що вчиняються в умовах проведення бойових дій;

- сформулювати теоретичні засади розробки методики розслідування умисних вбивств військовослужбовців, і на цій основі запропонувати її структуру та зміст;

- окреслити структуру та зміст видової криміналістичної характеристики умисних вбивств військовослужбовців, дослідити кореляційні взаємозв'язки її елементів і можливості їх використання для висунення версій;

- визначити обставини, що підлягають установленню та доказуванню при розслідуванні умисних вбивств військовослужбовців;

- виокремити криміналістичні аспекти типових слідчих ситуацій та особливості проведення тактичних операцій із встановлення осіб, причетних до вчинення злочину;

- дослідити особливості взаємодії слідчих правоохоронних органів з підрозділами військової прокуратури, Міністерства оборони України, громадськими об'єднаннями та засобами масової інформації;

- проаналізувати характер проведення огляду місця події як невідкладної слідчої дії при вбивствах військовослужбовців;

- узагальнити практику тактики допиту підозрюваних осіб і свідків злочину, проведення інших слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, особливості призначення криміналістичних й інших судових експертиз.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, у межах яких реалізується процес розслідування умисних вбивств військовослужбовців під час проведення бойових дій – діяльність відповідних правоохоронних органів, а також певні закономірності, що зумовлюють пізнавально-методичні й організаційно-тактичні особливості цієї діяльності.

Предмет дослідження – досудове розслідування умисних вбивств військовослужбовців, які вчинені в умовах проведення бойових дій.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань застосовано сукупність методів і прийомів наукового пізнання, що надали змогу всебічно вивчити

об'єкт дослідження. За допомогою загальнонаукових методів (аналізу, синтезу, дедукції, індукції, аналогії, абстрагування) деталізовано зміст питань, розглянутих у роботі (розділи 1–3). Методологічну основу дисертаційного дослідження становить комплекс заходів пізнання проблеми в єдності її змісту та юридичної форми, здійснення системного аналізу діяльності правоохоронних органів з розкриття та розслідування умисних вбивств військовослужбовців (розділ 1). Під час дослідження було застосовано *методи формальної логіки* (аналіз, синтез, індукція, дедукція) – для дослідження нормативних актів, матеріалів кримінальних проваджень, аналітичних матеріалів, концепцій, поглядів авторів з окремих питань, класифікацій тощо, що входять у предмет дослідження (розділ 1); *історичний метод* – при аналізі появи та розвитку окремих теорій, концепцій, поглядів учених-криміналістів з проблем загальної методики розслідування вбивств (криміналістичної характеристики злочинів, етапів розслідування, структури методики розслідування тощо) (розділи 1, 2); *порівняльно-правовий метод* – при дослідженні окремих норм кримінального, кримінального процесуального права України (розділ 1); *системно-структурний метод* було використано при дослідженні механізму вчинення умисних вбивств військовослужбовців і побудови типових тактичних операцій (розділи 2, 3); *статистичні методи* – під час узагальнення кримінальних справ, збору та обробці даних, отриманих із статистичної звітності, анкетування та інтерв'ювання практичних працівників операцій (розділи 1–3);

Нормативно-правовою базою дослідження слугували Конституція України, ратифіковані міжнародно-правові документи, чинне кримінальне, кримінально-процесуальне законодавство України, інші закони України, відомчі нормативно-правові акти Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України і Генеральної прокуратури України, що регулюють слідчу й оперативно-розшукову діяльність правоохоронних органів.

Теоретичну основу дослідження склали наукові досягнення у галузі філософії, логіки, кримінології, кримінального, кримінально-процесуального права, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, юридичної психології, а також інших галузей наукових знань, що стосуються питань установлення механізму злочинної діяльності та організації і здійснення розкриття й розслідування умисних вбивств.

Емпіричну базу дослідження становили: узагальнені матеріали слідчої і судової практики (вивчено та проаналізовано понад 2 208 кримінальних проваджень умисних вбивств військовослужбовців, учинених упродовж 2014–2021 рр.), результати анкетувань 48 слідчих Національної поліції України, які здійснювали досудове розслідування кримінальних проваджень за фактами вбивств військовослужбовців, 40 слідчих військової прокуратури, 49 слідчих Державного бюро розслідувань та 33 прокурорів, які здійснювали процесуальне керівництво; статистичні дані Спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері Офісу Генерального прокурора, статистичні дані та аналітичні матеріали Офісу Генеральної прокуратури і Міністерства внутрішніх справ України з питань досудового розслідування вбивств військовослужбовців, учинених під час проведення бойових дій, також використано

особистий багаторічний досвід у військовій прокуратурі та Офісі Генерального прокурора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням проблем розслідування умисних вбивств військовослужбовців, учинених під час проведення бойових дій. У роботі вдосконалено наявні й сформульовано нові концептуальні положення щодо методики їх розслідування, що відносяться до загальної теорії криміналістики та криміналістичної методики.

Проведене дослідження дало змогу сформулювати низку положень і висновків, котрі відповідають вимогам наукової новизни та мають значення для теорії криміналістики й правоохоронної практики, зокрема:

вперше:

– сформульовано кримінально-правове визначення поняття «вбивство військовослужбовця, вчинене під час проведення бойових дій» з виокремленням спеціального суб'єкта вчинення вбивств військовими іноземних держав, які мають професійні навички ведення бойових дій (снайпери, найманці інших держав) тощо;

– запропоновано доповнити Кримінальний кодекс України статтею 114² «Посягання на життя військовослужбовця у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з виконанням військового обов'язку», що забезпечить можливість суду надати правову оцінку діям відповідних осіб, пов'язаним з посяганням на життя військовослужбовця у зв'язку з виконанням військового обов'язку, примушуванням до вбивства військовополоненим іншого військовополоненого, а також учинення вбивства військовополоненого іншим військовополоненим навіть під погрозою застосування до нього насильства чи вбивства;

– на підставі вивчення кримінальних проваджень запропоновано криміналістичну характеристику вбивств військовослужбовця з використанням стрілецької зброї та сучасних засобів ураження, які використовуються під час збройної гібридної агресії на лінії розмежування (у Луганській та Донецькій областях);

– розроблено та запропоновано нові організаційно-тактичні засади початкового етапу розслідування умисних вбивств військовослужбовців в частині огляду місця вбивств, знаходження трупів та особливості його проведення, залучення до огляду спеціаліста-ентомолога для встановлення часу і місця вчинення вбивств військовослужбовців;

– визначено особливості форм взаємодії слідчого, процесуального керівництва органів прокуратури з підрозділами Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Управління військової контррозвідки Служби безпеки України під час досудового розслідування умисних вбивств військовослужбовців у місцях проведення бойових дій;

– сформульовано концептуально нові положення методики досудового розслідування умисних вбивств військовослужбовців, визначено її структуру та зміст, запропоновано шляхи використання під час досудового розслідування спеціалістів – криміналістів і проведення комплексних експертиз (медико-криміналістичних,

медико-ентомологічних, психолого-психіатричних, криміналістичних, військово-тактичних, вибухо-технічних, балістико-трасологічних), експертних досліджень трупів та порядок їх ексгумації, сформульовано пропозиції щодо їх законодавчої регламентації;

– вивчення матеріалів судової практики у кримінальних провадженнях зазначеної категорії дало змогу виокремити типові слідчі ситуації, з яких починається процес розслідування, що надало можливість змодельовати найбільш оптимальний комплекс слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на вирішення завдань початкового етапу розслідування умисних вбивств військовослужбовців, а також унеможливлення повторення раніше допущених слідчими помилок при розслідуванні, що стало наслідком визнання зібраних доказів недопустимими;

– обґрунтовано необхідність формування інформаційної системи зі зберіганням матеріалів ДНК близьких родичів безвісти зниклих військовослужбовців і страчених представниками терористичних угруповань військовополонених для їх майбутньої можливої ідентифікації. Сформульовано пропозиції щодо загальної зміни процесу оформлення матеріалів усіх безвісти зниклих осіб і страчених військовополонених з обов'язковим зберіганням зразків ДНК у цих справах, що потребує окремої регламентації у наказах МВС України;

удосконалено:

– відповідно до типових ситуацій, основні тактичні завдання (напрями) розслідування умисних вбивств військовослужбовців і тактичні операції як засоби їх вирішення, шляхи досудового розслідування умисних вбивств військовослужбовців, учинених під час проведення бойових дій, масованого застосування військової техніки, встановлення місця, «особи вбитих», «свідків», «осіб, які можуть бути причетні до вбивства, затримання вбивць, їх співучасників, порядок вилучення зброї, боєприпасів тощо;

– наукові положення про типові версії щодо встановлення особи злочинця, мотиву, місця вчинення, способу приховання злочину тощо, сформульовано рекомендації алгоритму дій (тактичних операцій) на початковому етапі розслідування цих злочинів;

– криміналістичну класифікацію умисних вбивств військовослужбовців, визначено загальні принципи та організаційно-тактичні задачі розслідування;

– криміналістичну характеристику умисних вбивств військовослужбовців, до якої віднесено такі елементи: спосіб підготовки, вчинення та приховування злочинів (включаючи знаряддя і засоби); обстановку вчинення вбивства та відомості про осіб, які вчинили злочини, та потерпілих осіб;

– особливості планування та організації розслідування, взаємодії слідчого з процесуальним керівником, підрозділами військової прокуратури, Міністерства оборони України, громадськими об'єднаннями та засобами масової інформації;

дістала подальшого розвитку:

– концепція проведення огляду місця події в умовах проведення бойових дій, специфіка використання сучасної військової техніки (дальномірів, оптичних приладів, розмінування, бойових дронів тощо);

– розмежування поняття місця злочину, місця події та місця огляду трупа (у разі повернення терористами тіла вбитого військовослужбовця) за ознаками ст. ст. 214, 238 КПК України;

– пропозиції щодо проведення СРД (огляд місця події, допит, обшук, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент) та НСРД (зняття інформації з телекомунікаційних мереж та установлення місцезнаходження й пересування радіоелектронного засобу; візуальне спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль особи, місця; зняття інформації з електронних інформаційних систем; контроль за вчиненням злочину; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи);

– пропозиції щодо більш ефективного застосування спеціальних знань під час розслідування умисних вбивств військовослужбовців.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, сформульовані висновки і пропозиції впроваджені та можуть бути використані у:

– *практичній діяльності* – з метою сприяння підвищенню ефективності діяльності органів досудового слідства з розкриття та розслідування умисних вбивств військовослужбовців (Акт упровадження Спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері об'єднаних сил від 27 квітня 2021 р.);

– *науково-дослідній діяльності* – для подальших досліджень у цій галузі (Акт упровадження Національної академії внутрішніх справ від 18 березня 2021 р.);

– *освітньому процесі* – при викладанні загального курсу криміналістики та спецкурсів з методики розслідування окремих видів злочинів (Акт упровадження Херсонського державного університету від 14 квітня 2021 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності» (м. Київ, 19–20 липня 2017 р.); «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України» (м. Київ, 14–15 листопада 2018 р.); «Eurasian scientific congress» (м. Барселона, Іспанія, 12–14 липня 2020 р.); «Актуальні проблеми юридичної науки та практики в XXI столітті» (м. Рівне, 16–17 жовтня 2020 р.); «Abstracts of III International and Practical conference» (м. Київ, 22–24 листопада 2020 р.); «Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії» (м. Харків, 4–5 грудня 2020 р.); «Actual trends of modern scientific research» (м. Мюнхен, Німеччина, 17–19 січня 2021 р.); «Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин» (м. Одеса, 12–13 березня 2021 р.); «Актуальні питання судової експертизи і криміналістики» (м. Харків, 15–16 квітня 2021 р.); «Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності: тенденції та інновації» (м. Харків, 16 квітня 2021 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, висвітлено у 19 наукових публікаціях, з яких шість статей – у виданнях, віднесених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, три – у закордонних юридичних виданнях, десять – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у дев'ять підрозділів,

висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 365 сторінок, з них основного тексту – 177 сторінок. Список використаних джерел налічує 271 найменування та займає 30 сторінок. Додатки (19) розміщено на 142 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, надано відомості щодо шляхів і форм їх упровадження; наведено характеристику апробацій і публікацій дисертанта, у яких відображено основні положення роботи, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Правова та криміналістична характеристика умисних вбивств військовослужбовців, які вчинені під час проведення бойових дій» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Правова характеристика злочинів, пов'язаних з умисними вбивствами військовослужбовців під час проведення бойових дій»* зазначено, що військовослужбовці насамперед беруть участь у бойових діях, а результатом їх діяльності, поряд з іншим, є фізичне знищення противника, займаних ним позицій та об'єктів, що, натомість, небезпідставно зумовлює невдоволення місцевого населення Сходу України. Унаслідок злочинних дій незаконних збройних формувань Збройні сили України зазнали значних втрат особового складу, військової техніки та озброєння. Лише упродовж 2014–2021 рр. через ведення бойових дій з боку незаконних збройних формувань бойові безповоротні втрати Збройних сил України становили понад 3 027 військовослужбовців.

Підтримано думку О. М. Грудзура, І. В. Загороднього, М. В. Корнієнка, В. Д. Людвіга, Д. О. Олейнікова, О. С. Саїнчина, Є. Л. Стрельцова, В. І. Шакуна та багатьох інших правників про необхідність уніфікації чинних або створення нових норм КК України, зокрема запропоновано таку їх редакцію: «Стаття 114². Посягання на життя військовослужбовця у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з виконанням військового обов'язку»; «Стаття 348. Посягання на життя працівника правоохоронного органу з охорони громадського порядку, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця в період проведення бойових дій».

У *підрозділі 1.2 «Криміналістична класифікація умисних вбивств військовослужбовців, які скоєні під час проведення бойових дій»* з погляду криміналістики умисні вбивства військовослужбовців поділено на дві великі класифікаційні групи: 1) очевидні вбивства; 2) вбивства, вчинені в умовах неочевидності.

Перша класифікаційна група акумулює в собі вбивства, факт яких очевидний до початку розслідування, і де в результаті проведених початкових пошукових заходів уже відома особа, яка це вчинила. Проведені дослідження дали змогу умовно очевидні вбивства військовослужбовців під час бойових дій вважати такими, що

вчиняються: а) на підставі особистих неприязних взаємин у побутовому середовищі; б) у результаті нестатутних конфліктів; в) коли вбивця затриманий на місці злочину; г) початковими заходами встановлено свідків вбивства, очевидців та особистість злочинця; д) вбивця визнав провину у вчиненому злочині, або з'явився з повинною. Виокремлено умисні вбивства, вчинені в умовах неочевидності, що найбільш проблематичні в розслідуванні, до переліку яких зараховано: а) вбивства, вчинені за допомогою зброї, вибухових пристроїв і вибухових речовин (105 респондентів, або 61 %); б) вбивства військовослужбовців у період бойових дій (50 респондентів, або 10 %); в) в умовах передислокації бойових підрозділів (35 респондентів, або 7 %); г) в умовах бойового чергування (70 респондентів, або 14 %); д) у бойових підрозділах, які відводяться до тилу, але залишаються в зоні АТО (35 респондентів, або 7 %). Такі вбивства, на думку В. А. Образцова, вчиняються із заздалегідь обміркованим наміром, за ретельно розробленим планом, переслідують чітку мету і супроводжуються системою дій, спрямованих на приховання самого факту вбивства або участь у ньому конкретної особи.

У підрозділі 1.3 «Криміналістична характеристика умисних вбивств військовослужбовців під час особливого періоду (обстановка та способи вчинення злочинів, характеристика особи потерпілого та злочинця)», на підставі змісту проаналізованих визначень поняття криміналістичної характеристики злочинів, встановлено, що стосовно умисних вбивств військовослужбовців в особливій обстановці та в період проведення бойових дій основними елементами, які необхідно розробляти теоретично в рамках цієї характеристики і враховувати на практиці, є: 1) обстановка (час, місце та інші обставини) вчинення вбивства; 2) спосіб підготовки, вчинення і спосіб приховання вбивства; 3) характеристика особистості злочинця і потерпілого. Акцентовано увагу на вчиненні та приховуванні вбивства і розкритті таких його елементів: а) вибір місця і часу; б) утаювання; в) фальсифікація; г) маскування; д) знищення; інсценування під некримінальну подію. Розкрито елементи складової особи злочинця та кореляційні зв'язки з особою потерпілого.

Розділ 2 «Організація та розслідування умисних вбивств військовослужбовців під час особливого періоду» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Обставини, що підлягають установленню та доказуванню» досліджено положення ст. 91 КПК України, відповідно до якої у кримінальному провадженні підлягають доказуванню: 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність, або є підставою закриття кримінального провадження. Узагальнено перелік обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування вбивств, які наведені М. І. Пановим та В. О. Коноваловою: 1) безпосередня причина смерті; 2) що мало місце –

насильницьке заподіяння смерті чи смерть сталася з інших причин (нещасний випадок, хвороба); 3) яким способом, за допомогою яких знарядь учинено вбивство; 4) час настання смерті; 5) місце вчинення вбивства; 6) обставини, за яких вчинено вбивство; 7) особа жертви; 8) співучасники вбивства і роль кожного з них у вчиненні злочину; 9) особа вбивці; 10) мотиви вбивства; 11) обставини, що сприяли вбивству (умисному чи необережному), заходи, яких треба вжити для попередження таких злочинів.

У підрозділі 2.2 «Типові слідчі ситуації, версії та особливості проведення тактичних операцій зі встановлення осіб, причетних до вчинення злочину» з'ясовано такі слідчі ситуації та особливості проведення тактичних операцій: 1) заподіяння смерті потерпілому через необережність, вчинене або в ході сварки, або з раптово виниклих особистих неприязних стосунків (59 %); 2) незаплановане заподіяння смерті потерпілому через необережність при поводженні зі зброєю, помста, або вчинене з хуліганських спонукань (6 %); 3) заподіяння смерті потерпілому через необережність, вчинене під впливом наркотичних або алкогольних напоїв (19 %); 4) нанесення тяжких тілесних ушкоджень, заподіяння шкоди здоров'ю, що призвело до смерті потерпілого, вчинене малознайомими або незнайомими потерпілому особами через злочинну недбалість (5 %); 5) заподіяння смерті потерпілому через необережність, вчинене через злочинну недбалість близькими знайомими потерпілого (10 %); 6) заподіяння смерті потерпілому через необережність, вчинене під час спільного відпочинку чи розваг знайомими потерпілого (5 %).

Акцентовано, що для віднесення вбивств військовослужбовців до розряду вбивств під час проведення бойових дій можна використовувати такі критерії: очевидність вбивства військовослужбовця під час бойових дій; наявність бойових дій та загибель військовослужбовця; застосування автоматичної стрілецької зброї, вибухових пристроїв й інших предметів, спеціально призначених для позбавлення життя; умисний характер злочину; відсутність ознак пограбування; встановлення знарядь вбивства на місці злочину; велика кількість ушкоджень у життєвоважливі органи (у разі розриву вибухівки, гранати тощо, які мали смертельний характер); застосування комбінованих способів вбивства, кожний з яких самостійно міг би заподіяти смерть; приховання злочину не використовувалося; максимальна кількість слідів: незважаючи на наявність низки предметів, залишених злочинцями: зброя, стріляні гільзи, кулі, боєприпаси; ознаки вистежування пересування військовослужбовця і вибір часу і місця вчинення злочину (дії ворожого снайпера, коли є мінімальна кількість очевидців або вони взагалі відсутні); високий статус військового (популярність, службове становище).

У підрозділі 2.3 «Особливості взаємодії слідчих правоохоронних органів з підрозділами військової прокуратури, Міністерства оборони України, громадськими об'єднаннями та засобами масової інформації» досліджено особливості організації взаємодії, які мають винятково важливе значення для розслідування цих злочинів. Спільними умовами взаємодії визначено: 1) найсуворіше дотримання законності; 2) плановість; 3) швидкість, активність і широке застосування науково-технічних засобів у ході розслідування; 4) обов'язкове залучення громадськості; 5) правильне ставлення до оцінки доказів; 6) знання кожним учасником взаємодії повноважень і

форм діяльності органів слідства та прокуратури; 7) суворе розмежування компетенції учасників взаємодії; 8) провідну роль слідчого та процесуального керівника в процесі взаємодії; 9) нерозголошення даних досудового слідства, а також засобів і методів, що застосовуються в оперативно-розшуковій діяльності, відносну самостійність оперативних підрозділів у виборі засобів і методів, використовуваних для здійснення оперативно-розшукових заходів відповідно до ст. 41 КПК України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Окреслено проблеми відомчої та міжвідомчої взаємодії, серед яких виокремлено такі форми взаємодії слідчих, оперативних працівників і процесуальних керівників: 1) міжвідомчі форми взаємодії слідчих (слідчих і працівників поліції та ін.); 2) відомчі форми взаємодії слідчих та оперативних працівників; 3) процесуальну взаємодію (т. зв. процесуальну підпорядкованість) між слідчим і процесуальним керівником.

Розділ 3 «Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні умисних вбивств військовослужбовців під час проведення бойових дій» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «*Особливості огляду місця події*» встановлено, що огляд місця події при умисному вбивстві військовослужбовців під час проведення бойових дій значною мірою відрізняється від інших видів огляду. На можливість негайного проведення огляду може вплинути також загрозлива оперативна обстановка в ході бойових дій, коли обмаль часу на розгортання тактичної операції для огляду місця пригоди, у зв'язку з евакуацією потерпілих та вбитих і можливим новим початком бойових дій. У такому разі рекомендують проведення інших слідчих (розшукових) дій, які допоможуть слідчому змодельовати картину вчиненого злочину. Акцентовано, що втрачені можливості під час проведення первинного огляду місця події не можна компенсувати ні повторним, ані додатковим оглядом.

Зосереджено увагу на підготовку до огляду, коли необхідно: 1) реалізувати заходи щодо забезпечення охорони місця події та запобігання, ліквідації або зменшення шкідливих наслідків зі знищення доказів злочину; 2) ознайомитися з інструкціями, наказами, які встановлюють правила поведінки з небезпечними предметами та процесом їх вилучення, транспортуванням і зберіганням; 3) з'ясувати спрямованість спеціальності та переконатись у кваліфікації й компетентності того фахівця, якого доцільно залучити до участі в огляді місця події, а також за необхідності – проконсультуватися у нього щодо питань, які можуть виникнути в процесі огляду (експерти вибухотехніки, фахівці з обігу зброї та вибухівки). Якщо об'єкти огляду розкидані по значній території і різноманітні, доцільно залучити декількох спеціалістів. Якщо отримана інформація про отруєння людей або значний викид шкідливих речовин від застосування бойових газів, необхідно залучити спеціалістів у галузі хімії, санітарії і гігієни, представників гідрометеослужби, служби контролю за роботою газоочисної апаратури. Слідчий повинен поінформувати спеціалістів про характер події, що дозволяє правильно обрати технічні засоби, призначені для забору проб води, ґрунту, повітря та експрес-аналізу, а також доповісти керівництву про застосування бойових газів з метою інформування міжнародних спостережних місій ОБСЄ. Під час огляду місця події використовують

криміналістичні та військові прилади, металошукачі, ультрафіолетові освітлювачі, електронно-оптичні біноклі; 4) ретельно підібрати інших учасників огляду місця події. Іноді до участі в огляді залучають свідків-очевидців події, представників військових і підрозділів служби військового правопорядку; 5) надати працівникам оперативних підрозділів доручення щодо виявлення свідків-очевидців, які спостерігали за вчиненням кримінального правопорушення. Очевидців, які надають криміналістично значущу інформацію для організації огляду, потім допитують як свідків; б) забезпечити готовність засобів криміналістичної техніки (слідча валіза), додаткових технічних засобів, з урахуванням специфіки розслідування та огляду у цій категорії проваджень (прилади, що необхідні для складання плану місцевості, військові вимірювальні прилади); 7) за необхідності підготувати відповідну комп'ютерну техніку, яку використовуватимуть для зчитування і збереження вилученої інформації, транспортні засоби (броньовані автомобілі, човни, катери, гелікоптери, всюдиходи); 8) перед початком огляду перевірити інформацію із залученням контрбатареїних і контрснайперських підрозділів про відсутність ризиків для роботи слідчо-оперативної групи та попередньо оглянути місцевість за допомогою квадрокоптера (дрона).

Огляд місця події проводиться за загальними криміналістичними принципами огляду, передбаченими ст. 214 КПК України, при виявленні трупа, а у разі неможливості його огляду через можливий початок бойових дій, труп та обстановка на місці пригоди фіксується за допомогою відеокамер дронів, термінова його евакуація та огляд проводиться відповідно до положень ст. 238 КПК України.

У підрозділі 3.2 «Тактика проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій» зазначено, що найбільш поширеним та ефективним засобом отримання доказової інформації при розслідуванні кримінальних правопорушень, зокрема злочинів, пов'язаних з умисними вбивствами військовослужбовців під час проведення бойових дій, є допит і встановлення свідків. У статтях 224–226, 232, 351–354, 356 КПК України визначено порядок проведення допиту і фіксації його результатів. Свідки – службові особи/військовослужбовці: а) командний персонал військової частини, що надавав наказ на проведення бойових дій. Наприклад, особи, які були присутні при відданні злочинного розпорядження; особи, які володіють інформацією про факти можливості/неможливості виконання бойового завдання; б) особи, які обслуговують механізми, технологічні лінії, де знаходився потерпілий, чи відповідали вони технічним вимогам, чи мали раніше місце збої в роботі бойової техніки і за яких обставин відбувалася подія бойової втрати військовослужбовця; в) свідки з числа військового командування підрозділу, в якому проходив службу потерпілий, у яких з'ясовують: порядок організації бойового чергування; відповідність наказу про застосування зброї при раптовому початку бойових дій з боку терористичних угруповань; хто розпорядився направити загиблого до міста бойових дій; чи наявний причинно-наслідковий зв'язок між наказами командування військового підрозділу та втратою військовослужбовця в ході бойових дій.

Акцентовано увагу на можливість застосування таких негласних слідчих (розшукових) дій: а) аудіо-, відеоконтроль особи; б) накладення арешту на кореспонденцію; в) огляд і виїмка кореспонденції; г) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; д) зняття інформації з електронних

інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача; е) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; є) спостереження за особою в публічно доступних місцях; ж) аудіо-, відеоконтроль місця; з) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; і) спостереження за річчю або місцем у публічно доступних місцях (ст. ст. 260–274 КПК України).

У підрозділі 3.3 «Особливості застосування спеціальних знань і призначення судових експертиз» підтримано позицію А. Ф. Волобуєва, В. А. Журавля, В. О. Коновалової, Н. І. Клименко, О. С. Саїнчина, В. Ю. Шепітька, М. Г. Щербаковського та інших учених, що в кримінальній процесуальній діяльності спеціальні знання застосовуються у двох формах: а) використання спеціальних знань у ході окремих слідчих дій; б) в рамках проведення експертизи. Щодо судових експертиз, що призначаються у справах про умисні вбивства, виокремлено такі основні їх види та підвиди: 1. Судово-медична експертиза відповідно до Основ законодавства України про охорону здоров'я: а) експертиза трупа проводиться з метою установлення причин смерті та обставин, що її супроводжували, локалізації і механізму утворення ушкоджень, послідовності заподіяння тілесних ушкоджень, часу настання смерті тощо; б) експертиза речових доказів – виділень (крові, слини, сперми), а також залишків тканин, умісту шлунку тощо – з метою установлення їх походження, визначення групових факторів; експертиза волосся, нігтів, зубів тощо; 2. Судово-психіатрична експертиза відповідно до зазначеного Закону, а також до Закону України «Про психіатричну допомогу» проводиться з метою дослідження психічного стану людини в момент учинення злочину й у період розслідування або розгляду справи в суді для вирішення основного питання про осудність або неосудність злочинця, крім випадків проведення судово-психіатричної експертизи посмертно; 3. Криміналістична експертиза відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз, затверджених наказом Міністерства юстиції України: а) трасологічна експертиза встановлює тотожність людини за залишеними нею відбитками пальців, слідами її зубів та інших частин тіла; тотожність взуття слідам на ґрунті, підлозі; тотожність знарядь та інструментів за залишеними ними слідами (удару, розрізу, розпилу тощо).

Акцентовано на необхідності проведення комплексної військово-тактичної, методико-криміналістичної експертизи, що передбачає медико-балістичні й медико-трасологічні експертизи, а також можливості призначення експертизи для встановлення часу настання смерті військовослужбовця за допомогою фахівця – біолога, ґрунтознавця та ентомолога.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації на основі дослідження проблем досудового розслідування умисних убивств, учинених відносно військовослужбовців під час проведення бойових дій, сформульовано низку наукових положень та одержано результати, що у сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового завдання

в галузі кримінального процесу, криміналістики, судової експертизи й містять практичні рекомендації щодо проведення невідкладних слідчих (розшукових) заходів та негласних слідчих (розшукових) заходів у зоні проведення бойових дій на лінії розмежування (у Луганській та Донецькій областях).

Одержані у ході дослідження результати дають підстави стверджувати про досягнення поставленої мети і реалізацію поставлених завдань та сформулювати такі основні висновки:

1. За результатами вивчення кримінальних проваджень, що розслідувалися за фактами вбивств військовослужбовців, учинених під час проведення бойових дій, запропоновано їх криміналістичну характеристику з урахуванням суспільної небезпеки злочинів, що вчиняються з використанням стрілецької зброї та сучасних засобів ураження, які використовуються під час збройної гібридної агресії, та виокремлено основні ознаки злочинів, що використовуються як підстави для класифікації умисних вбивств військовослужбовців.

2. На підставі результатів дослідження сформульовано кримінально-правове визначення поняття «вбивство військовослужбовця, вчинене під час проведення бойових дій» з виокремленням спеціального суб'єкта, вчинення вбивств військовими іноземних держав, які мають професійні навички ведення бойових дій (снайпери, найманці інших держав) тощо.

3. Запропоновано доповнити Кримінальний кодекс України статтею 114² «Посягання на життя військовослужбовця у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з виконанням військового обов'язку», що забезпечить можливість суду надати правову оцінку діям відповідних осіб, пов'язаним з посяганням на життя військовослужбовця у зв'язку з виконанням військового обов'язку, примушуванням до вбивства військовополоненим іншого військовополоненого, а також вчинення вбивства військовополоненого іншим військовополоненим навіть під погрозою застосування до нього насильства чи вбивства.

4. Розроблено та запропоновано нові організаційно-тактичні засади початкового етапу розслідування умисних вбивств військовослужбовців в частині огляду місця вбивства (у місці знаходження трупів) та особливості його проведення із залученням до огляду спеціаліста-ентомолога для встановлення часу та місця вчинення вбивства військовослужбовців.

Запропоновано нові принципи організаційно-тактичних задач розслідування умисних вбивств, з урахуванням найбільш ймовірних версій і слідчих ситуацій, обґрунтування методичних рекомендацій щодо проведення окремих слідчих дій, визначено особливості форм взаємодії слідчого, процесуального керівництва органів прокуратури з підрозділами Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Управління військової контррозвідки Служби безпеки України під час досудового розслідування умисних вбивств військовослужбовців у місцях проведення бойових дій.

5. Сформульовано концептуально нові положення методики досудового розслідування умисних вбивств військовослужбовців, визначено її структуру та зміст, запропоновано шляхи використання під час досудового розслідування спеціалістів – криміналістів і проведення комплексних експертиз (медико-криміналістичних,

медико-ентомологічних, психолого-психіатричних, криміналістичних, військово-тактичних, вибухо-технічних, балістико-трасологічних), експертних досліджень трупів та порядок їх ексгумації, сформульовано пропозиції щодо їх законодавчої регламентації.

6. Вивчення матеріалів судової практики та кримінальних проваджень зазначеної категорії справ дало змогу виокремити типові слідчі ситуації, з яких починається процес розслідування, змоделювати найбільш оптимальний комплекс слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на вирішення завдань початкового етапу розслідування умисних вбивств військовослужбовців, а також унеможливлення повторення раніше допущених слідчими помилок при розслідуванні, що стало наслідком визнання зібраних доказів недопустимими.

7. Доведено необхідність формування інформаційної системи зі зберіганням матеріалів ДНК близьких родичів безвісти зниклих військовослужбовців і страчених представниками терористичних угруповань військовополонених для їх майбутньої можливої ідентифікації. Розроблено пропозиції щодо загальної зміни процесу оформлення матеріалів усіх безвісти зниклих осіб і страчених військовополонених з обов'язковим зберіганням зразків ДНК у цих справах, що потребує окремої регламентації у наказах МВС Україна.

8. Аналіз концепції криміналістичної характеристики умисних вбивств військовослужбовців як системи відомостей про елементи злочинної діяльності, що здобуває свою специфіку залежно від виокремлених класифікаційних груп злочинів, сприяв створенню їх інформаційної моделі. У контексті цього вдосконалено положення щодо місця та значення обставин, які підлягають установленню під час розслідування умисних вбивств військовослужбовців, обґрунтовано їх методико-криміналістичну роль, проведено розмежування цього поняття із криміналістичною характеристикою злочинів, визначено коло таких обставин, які підлягають доказуванню у справах про умисні вбивства військовослужбовців.

9. Відповідно до типових ситуацій визначено основні тактичні завдання (напрями) розслідування умисних вбивств і тактичних операцій як засобів їх вирішення, обґрунтовано необхідність проведення, визначення й розкриття змісту таких тактичних операцій під час розслідування умисних вбивств, як «особа убитого», «свідки», «особа убивці», «затримання убивці», «співучасники», «зброя» тощо.

10. Наголошено на необхідності застосування аналітичних методів установлення особи злочинця в справах про вбивства, вчинені за умов неочевидності, до переліку яких віднесено: а) аналіз первинної інформації про вбивство, і можливостей її використання як доказів; б) віктимологічний аналіз; в) об'єктно-предметний аналіз; г) аналіз матеріальних об'єктів-носіїв інформації; д) інтегративний метод.

11. Досліджено порядок проведення С(Р)Д (огляд місця події, допит, обшук, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент) та НС(Р)Д (зняття інформації з телекомунікаційних мереж та встановлення місцезнаходження й пересування радіоелектронного засобу; візуальне спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль особи, місця; зняття інформації з електронних інформаційних

систем; контроль за вчиненням злочину; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи) під час проведення бойових дій.

Доведено найбільш ефективні форми використання допомоги фахівців (криміналістів, судових медиків, психологів, психіатрів, військово-інженерних підрозділів) щодо застосування спеціальних знань під час розслідування умисних вбивств у кримінальних провадженнях про умисні вбивства військовослужбовців.

12. Розкрито особливості призначення та проведення комплексних експертиз (медико-криміналістичних, психолого-психіатричних, криміналістичних, військово-тактичних, вибухо-технічних, фоноскопічних, фототехнічних, балістичних тощо), сформульовано пропозиції щодо їх законодавчої регламентації.

Доведено, що при розслідуванні вбивств військовослужбовців найчастіше проводяться комплексні методико-криміналістичні експертизи, що передбачають медико-балістичні та медико-трасологічні експертизи, а також призначення експертизи для встановлення часу настання смерті військовослужбовця за допомогою фахівців – біолога, ґрунтознавця та ентомолога.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Сиводед І. С. Типові слідчі ситуації, версії та особливості проведення тактичних операцій по встановленню осіб, причетних до вчинення умисних вбивств військовослужбовців під час бойових дій. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 2. Т. 2. С. 209–215.

2. Сиводед І. С. Проблеми кримінальної відповідальності за вбивства військовослужбовців під час особливого періоду. *Scientific and practical Publication in law «National law journal: theory and practice»*. 2020. Nr. 4 (44). С. 92–98.

3. Сиводед І. С. Використання спеціальних знань та проблеми призначення судових експертиз при розслідуванні умисних вбивств військовослужбовців під час проведення бойових дій. *Juris Europensis Scientia*. 2020. № 4. С. 176–180.

4. Сиводед І. С. Першопочаткові та подальші слідчі дії розслідування умисних вбивств військовослужбовців в період проведення бойових дій. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 4 (32). Vol. 2. С. 151–159.

5. Сиводед І. С. Огляд місця події як невідкладна слідча дія при розслідуванні умисних вбивств військовослужбовців у період проведення бойових дій. *Право і суспільство*. 2020. № 6. С. 219–225.

6. Сиводед І. С. Особливості допиту свідків та підозрюваних осіб у злочинах, пов'язаних з умисними вбивствами військовослужбовців під час проведення бойових дій. *Вчені записки Таврійського національного університету*. 2020. Т. 31 (70). № 6. С. 94–98.

7. Сиводед І. С. Криміналістична класифікація вбивств військовослужбовців під час особливого періоду. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць Нац. ун-ту Одес. юрид. акад. Одеса*, 2020. № 66. С. 23–29.

8. Сиводед І. С. Особливості розслідування умисних вбивств військовослужбовців, які скоєні під час ведення бойових дій з використанням

вибухових пристроїв та вибухових речовин. *Актуальні проблеми правознавства*: зб. наук. праць юрид. ф-ту Західноукр. нац. ун-ту. 2021. Вип. 1 (25). С. 133–139.

9. Сиводед І. С. Обстановка вчинення вбивств військовослужбовців під час особливого періоду. *Юридичний науковий електронний журнал*: електрон. наук. фах. вид. юрид. ф-ту Запоріз. нац. ун-ту. 2021. № 3. С. 334–337.

10. Сиводед І. С. Обставини, що підлягають встановленню та доказуванню по кримінальних провадженнях щодо умисних вбивств військовослужбовців. *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19–20 лип. 2017 р.). Київ: Наук.-досл. ін-т публіч. права, 2017. С. 99–102.

11. Сиводед І. С. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій при вбивствах військовослужбовців в умовах бойових дій в порядку ст. 615 КПК України. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ 14–15 листоп. 2018 р.). Київ: Наук.-досл. ін-т публіч. права, 2018. С. 34–36.

12. Сиводед І. С. Кримінально-правове та кримінально-процесуальне визначення поняття «особливий період» при кваліфікації військових злочинів. *Eurasian scientific congress*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Барселона, Іспанія, 12–14 лип. 2020 р.). Барселона, 2020. С. 370–377.

13. Сиводед І. С. Поняття криміналістичної класифікації умисних вбивств військовослужбовців. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики в XXI столітті*: в 2-х ч.: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Рівне, 16–17 жовт. 2020 р.) / Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Ч. 2. С. 201–202.

14. Сиводед І. С. Процесуальні аспекти призначення судових експертиз при розслідуванні умисних вбивств військовослужбовців. *Abstracts of III International and Practical conference*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22–24 листоп. 2020 р.). Київ, 2020. С. 1454–1459.

15. Сиводед І. С. Особливості взаємодії слідчих з правоохоронними органами під час розслідування умисних вбивств військовослужбовців. *Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 4–5 груд. 2020 р.). Харків: Східноукр. наук. юрид. орг., 2020. Ч. 2. С. 125–128.

16. Сиводед І. С. Міжнародний досвід проведення та використання комплексних експертиз при розслідуванні умисних вбивств військовослужбовців. *Actual trends of modern scientific research*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Мюнхен, Німеччина, 17–19 січ. 2021 р.). Мюнхен, 2021. С. 758–762.

17. Сиводед І. С. Особливості кваліфікації умисних вбивств військовослужбовців згідно ст. ст. 36, 115, 118 КК України та можливості усунення слідчої та судової помилки. *Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 12–13 берез. 2021 р.). Одеса, 2021. С. 59–62.

18. Сиводед І. С. Застосування результатів комплексних експертиз для розслідування умисних убивств, вчинених військовослужбовцями під час проведення

бойових дій. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15–16 квіт. 2021 р.). Харків, 2021. С. 75–76.

19. Сиводед І. С. Міжнародно-правові аспекти розслідування умисних убивств військовослужбовців під час проведення бойових дій (за матеріалами кримінальних проваджень генерала Віктора Назарова та сержанта Національної гвардії Віталія Марківа). *Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності: тенденції та інновації*: матеріали наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті члена Правління Кримінологічної асоціації України проф. Т. А. Денисової (Харків, 16 квіт. 2021 р.). Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2021. С. 344–345.

АНОТАЦІЯ

Сиводед І. С. Розслідування умисних вбивств військовослужбовців, які вчинені в умовах проведення бойових дій. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 – Право). – ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом». – Київ, 2021.

У роботі на основі дослідження комплексу питань, що виникають під час розслідування умисних вбивств військовослужбовців, які вчинені в умовах проведення бойових дій, сформульовано наукові положення та одержано результати, що в сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового завдання в галузі криміналістичної методики, розроблено практичні рекомендації щодо збирання доказів у кримінальних провадженнях зазначеної категорії справ. Дисертація є першим комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем криміналістичної характеристики та розслідування умисних вбивств військовослужбовців під час проведення бойових дій, з урахуванням сучасного стану кримінального процесуального законодавства та правоохоронної діяльності.

На підставі аналізу стану розслідування умисних вбивств військовослужбовців під час проведення бойових дій окреслено такі характерні риси: стабільно негативна тенденція до вчинення умисних вбивств військовослужбовців під час проведення бойових дій на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, що пов'язано із веденням бойових дій в зоні операції Об'єднаних сил; збереження значної кількості корисливо-насильницької злочинності; груповий характер становлять вбивства, які вчиняються на організованій і професійній основі, що пов'язані з убивствами з використанням вогнепальної зброї, вибухових пристроїв; учинення вбивств військовими іноземних держав, які мають професійні навички ведення бойових дій (снайпери, найманці) тощо.

Ключові слова: досудове розслідування, умисне вбивство військовослужбовця, бойові дії, криміналістична характеристика, кримінальне провадження, слідча ситуація, слідча (розшукова) дія, негласна слідча (розшукова) дія, спеціальні знання.

АННОТАЦИЯ

Сиводед И. С. Расследование умышленных убийств военнослужащих, совершенные в условиях проведения боевых действий. – *Квалификационный научный труд на правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность (081 – право). – ЧАО «Высшее учебное заведение «Межрегиональная Академия управления персоналом». – Киев, 2021.

В диссертации на основе исследования комплекса вопросов, возникающих при расследовании умышленных убийств военнослужащих, совершенных в условиях проведения боевых действий, сформулированы научные положения и получены результаты, которые в совокупности направлены на решение важной научной задачи в области криминалистической методики, разработаны практические рекомендации по сбору доказательств по уголовных производствах указанной категории дел. Диссертация является первым комплексным исследованием теоретических и практических проблем криминалистической характеристики и расследования умышленных убийств военнослужащих при проведении боевых действий с учетом современного состояния уголовного процессуального законодательства и правоохранительной деятельности.

Анализом состояния расследования умышленных убийств военнослужащих при проведении боевых действий обозначены следующие характерные черты: стабильно негативная тенденция к совершению умышленных убийств военнослужащих при проведении боевых действий на временно оккупированных территориях Донецкой и Луганской областей, что связано с ведением боевых действий в зоне операции Объединенных сил; сохранение значительного количества корыстно-насильственной преступности; групповой характер составляют убийства, совершаемые на организованной и профессиональной основе, связанные с убийствами с использованием огнестрельного оружия, взрывных устройств; совершение убийств военными иностранных государств, имеющих профессиональные навыки ведения боевых действий (снайперы, наемники) и др.

Раскрыты особенности назначения и проведения комплексных экспертиз (медико-криминалистических, психолого-психиатрических, криминалистических, военно-тактических, взрыво-технических, фоноскопических, фототехнических, баллистических и т. д.), сформулированы предложения относительно их законодательной регламентации.

Доказано, что при расследовании убийств военнослужащих чаще всего проводятся комплексные методико-криминалистические экспертизы, включающие в себя медико-баллистические и медико-трасологические экспертизы, а также возможно назначение экспертизы для установления времени наступления смерти военнослужащего с помощью специалистов – биолога, почвоведа и энтомолога.

Ключевые слова: досудебное расследование, умышленное убийство военнослужащего, боевые действия, криминалистическая характеристика, уголовное производство, следственная ситуация, следственное (розыскное) действие, негласное следственное (розыскное) действие, специальные знания.

SUMMARY

Syvoded I. S. Investigation of premeditated murders of servicemen committed in the context of hostilities. – *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

Thesis for a candidate of law degree in specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminology; forensic examination; operative-search activities (081 – Law). – PJSC «Higher Educational Institution" Interregional Academy of Personnel Management». – Kyiv, 2021.

In the dissertation on the basis of research of a complex of the questions arising during the investigation of premeditated murders of servicemen committed in the context of hostilities, the scientific positions are formulated and the results directed on the decision of an important scientific problem in the forensic methods are given, practical recommendations for collecting evidence in criminal proceedings in this category of cases are determined. The dissertation is the first comprehensive study of theoretical and practical problems of forensic characteristics and investigation of premeditated murders of servicemen committed in the context of hostilities, taking into account the current state of criminal procedure legislation and law enforcement.

The analysis of the state of investigation of premeditated murders of servicemen committed in the context of hostilities outlines the following characteristics: a stable negative tendency to commit premeditated murders of servicemen in the context of hostilities in the temporarily occupied territories (Donetsk and Luhansk regions), concerning the hostilities in Joint Forces Operations; preservation of a significant amount of mercenary and violent crime; group context are the murders committed on an organized and professional basis, which are related to killings with the use of firearms and explosive devices; and the murders committed by foreign military personnel who have professional combat skills (snipers, mercenaries) etc.

Key words: pre-trial investigation, premeditated murder of a serviceman, hostilities, forensic characteristics, criminal proceedings, investigative situation, investigative (search) action, covert investigative (search) action, special knowledge.

Наклад 100. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 0,9.
Підписано до друку 15.06.2021. Замовлення 169.

Надруковано в «МП Леся».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 892 від 08.04.2002.

«МП Леся»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: (066) 60-50-199, (098) 455-41-17
E-mail: lesya3000@ukr.net